№ 6 дәріс. Ортағасырлық түркі жазба ескерткіштері мен текстологиялық талдау

Негізгі идея: Қараханидтер, Алтын Орда және Мамлюк кезеңдеріндегі жазба мұралар, олардың филологиялық-текстологиялық және семантикалық сипаттамасы.

Басты тезистер:

- **М. Қашқаридың «Диуани лұғат ат-түрк» – түркі салыстырмалы тіл білімінің алғашқы еңбегі:**
  - **Ғылыми маңызы:** XI ғасырда жазылған бұл іргелі энциклопедиялық сөздік – түркітанудағы алғашқы салыстырмалы-тарихи және этнолингвистикалық зерттеу.
  - **Текстологиялық сипаты:** Мұнда түркі тайпаларының тілдік ерекшеліктері, диалектілік айырмашылықтары (оғыз, қыпшақ, жікіл, яғма т.б.), фонетикалық заңдылықтары мен лексикалық қоры араб лингвистикалық дәстүрі негізінде жүйеленген.
  - **Мәдени-фольклорлық мазмұны:** Сөздікте 6000-ға жуық түркі сөзінің мағынасы ашылып, олардың қолданысын айғақтайтын көне поэтикалық үзінділер (шумақтар, жоқтаулар, мақал-мәтелдер) берілген.
- **«Құтадғу біліг», «Ақиқат сыйы», «Оғызнама», «Қодекс Куманикус» мәтіндерінің құрылымдық және семантикалық сипаты:**
  - **«Құтадғу біліг» (Жүсіп Баласағұн, 1069 ж.):**
    - *Құрылымы:* Аруз уәзінімен (месневи үлгісінде) жазылған алғашқы көлемді дидактикалық-философиялық поэма.
    - *Семантикасы:* Күнтоғды (әділдік/заң), Айтолды (бақыт/дәулет), Өгдүлміш (ақыл/парасат), Одғұрмыш (қанағат/қанағатшылдық) сияқты төрт аллегориялық бейне арқылы мемлекетті басқару, мораль және гуманистік құндылықтарды насихаттайды.
  - **«Ақиқат сыйы» / «Хибат ул-хақаиқ» (Ахмед Югнаки, XII ғ.):**
    - *Құрылымы:* Исламдық дидактика жанрындағы аруз өлшемімен жазылған өсиет-нама.
    - *Семантикасы:* Білім мен надандық, жомарттық пен сараңдық, кішіпейілділік секілді моральдық-этикалық концепттерді салыстырмалы түрде ашып көрсетеді.
  - **«Оғызнама» (Алтын Орда / Орталық Азия нұсқалары):**
    - *Құрылымы:* Эпикалық проза мен поэтикалық элементтер араласқан прозалық-эпостық жәдігер.
    - *Семантикасы:* Түркі халықтарының тотемистік дүниетанымы (Көк бөрі), Оғыз қағанның жорықтары, мемлекеттік-әкімшілік құрылымы (Үшоқ, Бозоқ) мен елдік идеологиясын сипаттайды.
  - **«Қодекс Куманикус» (Codex Cumanicus, XIV ғ. басы):**
    - *Құрылымы:* Еуропалық (францискандық) миссионерлер құрастырған екі бөлімнен (латын-парс-қыпшақ сөздігі және христиандық мәтіндер/жұмбақтар) тұратын қолжазбалық ескерткіш.
    - *Семантикасы:* Алтын Орда дәуіріндегі қыпшақ тілінің грамматикалық, фонетикалық және лексикалық базасын (соның ішінде бай фольклорлық жұмбақтарды) латын графикасы арқылы дәл таңбалаған бағалы лингвистикалық дереккөз.